

HOLLÓ DÓRA

JUST REMEMBER, COMMUNICATION IS VERY IMPORTANT¹

A nemzetközi irodák óriási létszámmal és munkateherrel dolgoznak, így a friss belépőkre nagyjából egy perc jut, amikor a területi vezetők bemutatják őket. Amikor 1994-ben felvételt nyertem az egyik piacvezető multihoz, angol anyanyelvű területi vezetőm szájából hangzott el a címbeli mondat abban a bizonyos egy percben. Még azt fűzte hozzá, hogy ezen kívül nincs más, amit útravalónak adhat nekem, és ezzel el is búcsúzott. Akkor közhelyesnek tűnt és csekély jelentőségűnek, ám a mondat mégis belém égett, és az azóta eltelt 29 évben nem tudok elég hálás lenni érte. Nem túlzás, hogy életem egyik legmeghatározóbb mondata lett.

TÉNYEKRŐL ÉS VETŐMAGOKRÓL

Könnyen belátható, hogy a tényeket valamiképpen muszáj közölnünk egymással ahhoz, hogy félreértések és károkozás helyett produktív együttműködés alakulhasson ki. A tények között szép számmal akadnak fajsúlyos tények is, amelyek közlése gyakran nem zökkenőmentes, mert nem tudjuk, hogyan kellene csinálni. Pedig éppen ezeknél a legfontosabb a pontos és jól időzített tájékoztatás. Fajsúlyos tény lehet egy halálos betegség megléte – ha időben és megfelelően közlik, fel tudunk készülni a legrosszabbra, vagy akár meg is gyógyulhatunk. Ha viszont a közlés elmarad, vagy túl későn érkezik, a fatalitás váratlanságát az elkerülhetetlen fájdalom túl káosz is fogja követni.

A tehetség is tény, ezért a róla való kommunikáció szükségszerű. Ráadásul fajsúlyos tény, így hát alapos körültekintést igényel, hogy pontosan mit, mikor, kivel és hogyan közöljünk. Sajnos, ahogyan a legtöbb esetben, itt sincs általános érvényű, instant megváltást jelentő megoldás; a jó kommunikációhoz kell a jó beleérző képesség és az alapos helyzetismeret.

A tehetség adottság; különféle, az átlagtól eltérő személyiségjegyek és az átlagtól eltérő agyi működés egyfajta egyvelege, ami az átlagtól eltérő gondolkodási mintákat fog eredményezni; „komplex viselkedésegység”. A tehetség tehát – ígéret, akár a jó minőségű vetőmag: ha megfelelő kezelésben részesül, gyönyörű növénné fejlődik; ha el sem ültetik, megmarad vetőmagnak, és soha nem tudjuk meg, milyen növény lett volna belőle; ha pedig rosszul kezelik, még vetőmag voltában is sérülhet (Gyarmathy, 2007).

A tehetség ígérete, akiben megvan, születésétől haláláig tényszerűen van meg, attól függetlenül, hogy produktumban ki tud-e teljesedni az idők folyamán. A produktumban kiteljesedéshez ugyanis a kódolt ígéreten túl optimális környezetre, „kreatív klímára” (pl. Péter-Szarka, 2014, 8) is szükség van, márpedig ennek az optimális környezetnek alapvető összetevője a kommunikáció.

A KOMMUNIKÁCIÓ DILEMMÁI

A tehetséggel kapcsolatos kommunikáció egy sor kérdést vet fel. Honnan lehetünk biztosak abban, hogy a gyermek tehetséges? Közöljük-e a tehetséges gyermekkel, hogy tehetséges, vagy inkább tartjuk titokban, amíg lehet? Mit közöljünk a tehetséges gyermek környezetével: a szülőkkel, nevelőkkel, kortársakkal ahhoz, hogy ne sérüljön se a gyermek tehetsége, se a gyermek környezettel való viszonya? Hogyan kommunikáljunk a tehetséges gyermekkel a mindennapokban ahhoz, hogy motivációja megmaradjon, tehetsége szervesen fejlődjön?

A FELISMERÉS ÉS A MEGFELELŐ IRÁNY

A megállapítás történhet tesztekkel, de sokkal hasznosabb, ha a mindennapokban figyeljük meg a gyermek megnyilvánulásait. Beszélgessünk vele sokat, engedjük megnyilvánulni, fogadjuk el! Minden erre vonatkozó előképzettség nélkül persze nem tudjuk hitelesen megállapítani, hogy tehetséges gyermekkel állunk-e szemben, vannak azonban olyan, már korán megjelenő és a tehetség irányultságától függetlenül minden tehetségben meglévő tulajdonságok, amelyek esetén legalábbis felfigyelnünk érdemes. Ha szokatlan gondolatokat, új megoldásokat, bizonyos irányokban magas szintű tájékozottsággal párosuló erős fókuszáltságot, fáradhatatlan érdeklődést, erős igazságérzetet tapasztalunk, figyeljünk tovább, mert ezek egyértelmű jelei lehetnek a tehetségnek (Gyarmathy, 2021). Fontos felismerni tudnunk az általános jeleket, mert végtelen számú „domain” (azaz tudástartomány, vagyis amit egyáltalán csinálni lehet) létezik (Csíkszentmihályi, 2016, 35–40), és kicsi az esélye, hogy pont annak a „field”-nek (szakmai tartomány, azaz akik beengednek a domain-re)

¹ „Csak ne feledje, a kommunikáció nagyon fontos.”

a tudói vagyunk, amelyben a gyermek tehetséget mutat; az általános tulajdonságok alapján mégis fel tudjuk ismerni, és megfelelően segíteni, megfelelő helyekre továbbjuttatni őt.

Így került a 8 éves Gillian Lynne tánciskolába a rossz tanulók padja helyett (Robinson, 2006). Az édesanya orvoshoz vitte a kis Gilliant, mert folyton izgett-mozgott és képtelen volt az iskolában bármire is figyelni. Az orvos pedig megállapította, hogy a gyermekkel semmi baj nincs, csupán „született táncos”. Később ő lett a Macskák, Az Operaház fantomja és más ismert musicalek koreográfiájának megalkotója. Ha az édesanya nem a jó orvoshoz viszi, akkor talán figyelemzavart diagnosztizáltak volna nála, és kiegészítő iskolába küldik – ám szerencséjére az édesanya a megfelelő helyre vitte el.

TEHETSÉG ÉS TALENTUM

Ami a tehetséges gyermek felé való közlést illeti, a cél: segítséget nyújtani a gyermeknek. A tehetség szükségszerűen deviancia, eltérés az átlagtól. Ha azt tenné, amit mindenki más, akkor nem tehetséges lenne, hanem átlagos. A saját eltérését a tehetséges gyermek nagyjából 6-10 éves korára már biztosan észlelni fogja, és kínozni kezdi majd, hogy noha vágyik rá és ügyködik rajta, mégsem tud belesimulni a környezetébe. Az eltérés feldolgozásához sok segítségre van szüksége, hogy azt ne negatívumként élje meg. Számára a beilleszkedés nehézsége a „nekem nem megy”, „rosszabb vagyok másoknál” élménye lesz. Ez az élmény azután könnyen tud negatív spirálban folytatódni, motivációvesztéssel, apátiával, egyéb negatív deviáns magatartásokkal. Ennek megelőzésére fontos lehet kommunikálni a gyermek felé azt, hogy a beilleszkedés nehézségét számára nem az okozza, hogy rosszabb lenne mindenki másnál. Egyúttal azt is szükséges kommunikálni, hogy a tehetség egész életre szóló küldetés, feladat, szolgálat, nem pedig önmagáért való kiváltság.

Azt, hogy mit is jelent a tehetséggel való gazdálkodás kötelessége, nagyon szépen meg lehet fogalmazni a gyermek felé a Máté evangéliumában található talentumos példázattal.² A gazda elutazása előtt három szolgájára különböző mennyiségű összeget bíz, 5, 2, illetve 1 talentumnyit. Az első két szolga kereskedni kezd az összeggel, és mindketten a kapott összeg duplájával, 10, illetve 4 talentumnyi összeggel várják haza urukat. A harmadik azonban, aki 1 talentumot kapott, fél urától, ezért a pénzt elássa a kertben, majd visszaadja neki visszatértekor. A gazda az első két szolgát megdicséri, a harmadikat megbünteti, mihaszna, lusta szolgának nevezi. Lehet beszélgetni arról, hogy akár meg is lehetne sajnálni a harmadik szolgát, valójában azonban belátható, hogy mindenki köteles az urától kapott lehetőségeivel gazdálkodni, munkálkodni rajtuk, és aki félretolja a kapott lehetőséget, nem kezd vele semmit, az nem teljesíti ezt a kötelességet.

Nem az az elvárás, hogy egyforma értéket állítsunk elő, hanem hogy elvégezzük azt a feladatot, ami a miénk, és egy tehetséges gyermekre az átlagosnál több feladat vár. Erre kell tehát felkészítenünk, testben és lélekben megerősítenünk őt, ami természetesen a szülőnek is többletterhelést jelentő feladat lesz egy átlagos gyermek neveléséhez képest.

A TEHETSÉG EGYEDÜL A GYERMEKÉ

A szülőknél és nevelőknél azt kell tudatosítani, hogy a gyermek tehetsége nem őértük van, és nem is cirkuszi szenzáció. A gyermek tehetsége nem szolgál olyan célokat, mint például a tanárok versenystatisztikájának javítása, a család presztízsének vagy bevételeinek mielőbbi emelése. Ezen felül a gyermek tehetségével nem kell mindenáron „kezdeni valamit”. A gyermek tehetsége egyedül a gyermeké, ez az ő talentuma. A felnőttek feladata „csupán” a gyermek segítése abban, hogy a gyermek meg tudjon birkózni tehetségével, amely gyermekkorban áldás és átok egyszerre; hogy lelkiileg egészséges felnőtté tudjon válni, és így képessé arra, hogy tehetségét szárba szökkenesse. Ahogyan a talentumos példázatban a gazda távollétének ideje rendelkezésre áll a feladat ellátására, úgy a gyermek esetén is a tehetség kibomlása, kibontása hosszabb időbe telik. Ne sűrűsüdjünk.

CSODAGYEREKEK...

Magyarországon sokak számára ismert Szász Marci neve. Élettörténete kevésbé, pedig sok tanulságot hordoz. Édesapja elektroműszerész, édesanyja óvónő volt, egy kisvárosban éltek. Marci képességeit óvodás korában kezdték vizsgálni. A 195-ös IQ, és az ezzel járó, a korosztályi átlaghoz képest erősen eltérő érdeklődési kör felkeltette mindenki érdeklődését, és Marcit „csodagyermeknek” kiáltották ki. Ezt a tényt a szülők erősen támogatták, amit Marci immár felnőttként maga is elmond, bár először tagadja (Friderikusz, 2022, 17:04 perctől) – szülői aktív támogatás nélkül nyilván nem vihették volna senki egy kiskorú gyermeket országos nézettségű tévéműsorokba roadshow jelleggel riportalanyként. Negyedik osztály elején átírtatták egy nyolcosztályos gimnázium második osztályába, tehát két évet „átugrott”. Az osztálytársak nem fogadták be, azt mondták, „túl kicsi”. A felnőttek egyáltalán nem kívántak foglalkozni Marci segélykiáltásával: magányosnak érezte magát és mindennél jobban vágyott arra, hogy az iskolatársak elfogadják, szeressék, befogadják (Friderikusz, 1997, 4:18 perctől és 8:44 perctől). „Egy igazi barátot szinte semmi sem pótolhat” – mondja lemondóan a 10 éves korában felvett interjúban, amikor lelki vágyairól kérdezi Friderikusz Sándor. A gimnáziumi éveket Marci végül két intézményben járta ki, és a kettő között még magántanuló is volt. Az egyetemet negyedéven abbahagyta, mert bántották az egyetemi társak és

² Mt 25 14–30.

a tanárok. 16 éves kora óta informatikai projekteken dolgozik, eddig 10-12 munkahelye volt, jelenleg 35 éves, átlagosnak mondható életet él. Viszont megvalósította gyermekkori álmát: tíz éve van egy öt mindenben elfogadó barátnője.

Felmerül a kérdés, mi történt volna, ha az édesanya nem óvónő, ha nem méri meg az óvodás gyermek IQ-ját, ha nem engedik Marcit egy ország közkincsévé válni – és bár sosem tudjuk meg, az mégis látható, hogy a korai nagy nyilvánosság nem bizonyult annak, aminek vélhetően szánták: ugródeszkának.

Bár ahhoz képest, hogy a zenei csodagyerek, Wolfgang Amadeus Mozart 35 éves korában már egy névtelen sorsírban feködött (Hézszer, 1978, 174–177), Marci tulajdonképpen kifejezetten jól járt.

A kis Mozartot édesapja pénzkereseti forrásként kezelte, akinek emiatt alig hatéves korától kezdve egész Európát át kellett utaznia az akkori kényelmetlen lovaskocsikban, hogy különféle városokban, udvarokban, fogadóknál fellépjen, néha még olyankor is, amikor erősen beteg volt. Évekig tartottak ezek a fárasztó utazások, csupán pár hónapnyi szünetekkel tarkítva. Mozart így persze nem járhatott iskolába sem, édesapja tanította, aki sajnos a zenén kívül nem sok mindent engedett a közelébe. Végül Mozart a felelős életvitelre teljesen képtelen felnőtté vált, aki annak ellenére, hogy korának ünnepe, kiemelkedő keresetű zeneszerzője lett, nincstelenül halt meg. Temetésén családja egyetlen tagja sem volt jelen; felesége pedig először Mozart halála után 18 évvel ment ki a temetőbe (Hézszer, 1978).

...ÉS EGY MÁSIK ÉLETÚT

Nézzék meg a jobboldali fotót³, és mielőtt tovább olvasnának, bátran alkossanak gondolatokat arról, hogy vajon ki lehet ez a tetovált fiatal ember, milyen a szociális háttere, és mivel keresheti a kenyerét.

Nos, az illető a karcagi szegénytelepen született roma származású molekuláris genetikus és rákkutató biológus, az idén 35 éves Dr. Horváth József. 2006-ban a TUDOK országos konferencián nagydíjas lett az élettudományi szekcióban, majd 2015-ben az Aranypánt díjat, 2019-ben az MSZP Országos Női Tagozata díját ítélték neki. A rákgyógyításban nagyon ígéretes CBD⁴ terápia kidolgozásával, az adagolási protokoll felállításával foglalkozik. Ezen felül kiterjedt karitatív tevékenységet folytat rák-beteg gyermekek és mélyszegénységben élők javára, és ingyenes tanácsadást nyújt a nehéz anyagi helyzetű rák-betegeknek.

Józsefék szülői házában több, mint 500 könyv sorakozott, mert az édesapa szeretett olvasni. A kis Józseffel szemben a szülők nem támasztottak elvárásokat, csupán elmondták, hogy a mélyszegénységből kivezető egyedüli út a tanulás (Horváth, 2021, 5:18 perctől). Roma származása miatt azért nem érte az iskolában hátrány, mert Karcagon többségi roma osztályok voltak, így minden gyermeket egységesen kezeltek a tanárok (Horváth, 2021, 7:09 perctől), ráadásul pozitív kommunikációval (Horváth, 2021, 10:10 perctől).

Ahogy látható, József ma önazonos, sikeres, sokak által szeretett felnőtt, komoly tudományos potenciállal.

FIXED MINDSET – GROWTH MINDSET

Valószínűleg nincs senki, aki még soha ne mondta volna a gyermekének vagy tanítványának: „Ügyes vagy!”, „Okos vagy!”, vagy valami hasonlót. A mindennapi kommunikáció egyik lényeges eleme az értékelés, a dicséret, és ha megfelelően teszszük, fejleszt is. De vajon az „ügyes/okos vagy” fejlesztő hatású?

³ A kép forrása Dr. Horváth József hivatalos oldala: (<https://www.facebook.com/officialjoz/photos/pb.100044045773318.-2207520000.1672769753236709/?type=3>)

⁴ A CBD a cannabis legálisan alkalmazható, nem tudatmódosító molekulája.

Carol Dweck és kutatótársai nagyjából 30 évvel ezelőtt arra lettek figyelmesek, hogy a kudarcokra a diákok kétféleképpen reagálnak. Az egyik típus elkerüli a továbbiakat, a másik típus viszont még nagyobb intenzitással keresi azokat. Az évtizedek alatt több százezer alanyt bevonva a kutatásba, Dweck felállította az ún. mindset-elméletet. Ennek a lényege, hogy a kudarcokra való reakció alapján az emberek két csoportra bonthatók: a fixed mindset (stabilitásban hívó, rögzült beállítódás) és a growth mindset (fejlődésben hívó, fejlődésorientált beállítódás) típusra (a magyar kifejezésekre nézve ld. Lukács – Fodor, 2018 – magát a tanulmányt is javasolom elolvasásra minden gyermekkel foglalkozó felnőtteknek).

Aki a stabilitásban hisz, az nem hisz abban, hogy ő fejlődésre volna képes, és szorong attól, hogy esetleg kiderül róla, mégsem jó annyira, amennyire azt mások gondolták. Emiatt fő célja, hogy a többi emberben a róla alkotott pozitív képet fenntartsa, és ezért erősen törekszik mindenféle kudarc és konfliktus elkerülésére, akár csalás árán is. Ha mégis kudarc éri, összeomlik. Ráadásul, minél tehetségesebb valaki, aki a stabilitásban hisz, annál erősebb benne a félelem attól, hogy a piederstárlól lezuhanhat.

A fejlődésben hívó csoport ellenben a hibát a fejlődés velejárójának tekinti, biztos abban, hogy mindenki, így ő maga is fejlődőképes, és csak a megfelelő mennyiségű energiát és a megfelelő stratégiát kell beletennie az adott feladatba a siker érdekében. Így ezt a típust minden kudarc arra ösztönzi, hogy tovább vagy másképpen kísérletezzon a megoldással. Hasonlóan a másik esethez, a fejlődésbe vetett hit is erősebb a tehetségesebb gyermekek esetén, mint a kevésbé tehetségeseknél – itt tehát visszaköszön Máté evangéliuma már hivatkozott példázatának mondata: „Mert annak, akinek van, még adnak, hogy bőven legyen neki; akinek meg nincs, attól még amiye van is, elveszik.”⁵

Nem meglepő módon azok a gyermekek, akiket az állapotukért dicsérnek meg rendszeresen (és tipikusan állapotot dicsér az „ügyes/okos vagy” kifejezés), a stabilitásban fognak hinni. Akiknek azonban a tevékenységét, erőfeszítéseit dicsérik, azok a fejlődésben. De mit mondhatunk akkor, ha azt, hogy ügyes vagy, nem? Dweck szerint „You can say so many other things... you can just show interest in the process that the child ...is engaging in. In our research that's what we've shown as effective: focusing on the process, or appreciating the process... So just show interest, ask questions, give encouragement if they've been grappling with something and they've tried new strategies or stuck to the strategies... Oh, you couldn't do that yesterday, you made progress... you tried all different ways and look, that worked.... Never praise effort that isn't there...”⁶ (Dweck, 2015, 33:48 perctől).

Dweck kísérletei arra is kiterjedtek, át lehet-e állítani az önsorsrontó rögzült beállítódást a sikerre vivő fejlődésközpontú beállítódásra, és azt találta, hogy igen, még felnőtteknél is, amennyiben részletes tájékoztatást kapnak arról, hogy az agyban a neuronkapcsolatok hogyan épülnek ki a gyakorlás hatására.⁷ – Mindenesetre, egyszerűbb már gyermekkorban eleve a fejlődésközpontú beállítódást kialakítani a megfelelően szövegezett és időzített dicséretekkel.

Csak mindig emlékeznünk kell arra, hogy a kommunikáció mennyire fontos.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály – WILLIAM Damon – HOWARD Gardner (2016): *Jó Munka – Amikor a kiválóság és az etika találkozik*. Budapest, Libri Kiadó, ISBN: 978-963-433-037-0
- DWECK, Carol (2015. július 14.): *Mindset: the new psychology of success. Talks at Google*. url: <https://www.youtube.com/watch?v=71zdXCMU6A> (Letöltés ideje: 2022. december 30.)
- Friderikusz show (1997): *A csodagyerek, Szász Marci*, url: <https://www.youtube.com/watch?v=CvgES5hp6BE> (Letöltés ideje: 2022. december 15.)
- Friderikusz show (2022. február 10.): *Ki lett az egykori gyerekszéniből, Szász Marciből?*, url: <https://www.youtube.com/watch?v=CvgES5hp6BE> (Letöltés ideje: 2022. december 16.)
- GYARMATHY Éva (2007): *A tehetség. Háttéré és gondozásának gyakorlata*. ELTE Kiadó, url: https://www.academia.edu/29366058/Gyarmathy_%C3%89va_A_tehets%C3%A9g_H%C3%A1tt%C3%A9r%C3%A9s_gondoz%C3%A1s%C3%A1nak_gyakorlata (Letöltés ideje: 2022. december 18.)
- GYARMATHY Éva (2021): *Tehetségfejlesztés*. Budapest, TEA Kiadó, ISBN: 978-615-81431-3-4.
- HÉZSER Zoltán (1978): *Wolfgang Amadeus Mozart életének krónikája*. Budapest, Zeneműkiadó Vállalat, ISBN: 963-330-233-1.
- Ha segíthetek, már megérte! (2021. június 28.): *Horváth József és Szabó Péter beszélgetése*, url: <https://www.youtube.com/watch?v=TZNihBf8NM> (Letöltés ideje: 2023. január 4.)
- Horváth József hivatalos oldala, url: <https://www.facebook.com/officialjoz> (Letöltés ideje: 2022. december 30.)
- LUKÁCS-NAGY Gitta – Fodor Szilvia (2018): *Hogyan dicsérjek? A dicséret hatása a feladatválasztásra és az intelligencia formálhatóságára vonatkozó szemléletmódra*. In: *Iskolakultúra*, 28. évfolyam, 2018/10–11. szám. url: <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/31793/31387> (Letöltés ideje: 2023. január 3.)
- PÉTER-SZARKA Szilvia (2014): *Kreatív klíma – a kreativitást támogató légkör megteremtésének iskolai lehetőségei*. Génius Műhely sorozat, 3. MATEHETSZ, Budapest, url: http://tehetseg.hu/sites/default/files/geniusz_muhely/3peterszarka_6onl.pdf (Letöltés ideje: 2022. december 1.)
- TED – Sir Ken Robinson (2006): *Do schools kill creativity?* url: https://www.ted.com/talks/sir_ken_robinson_do_schools_kill_creativity (Letöltés ideje: 2022. december 2.)

⁵ Mt. 25. 29 (<https://szentiras.hu/SZIT/Mt25,14-30>, letöltés dátuma: 2023. január 5.)

⁶ Annyi más dolgot is mondhatasz... egyszerűen csak mutathatsz érdeklődést a folyamat iránt, amelyben a gyermek... részt vesz. Kutatásunk során ez az, ami hatékonyan bizonyult: a folyamatra összpontosítani, értékelni a folyamatot... Szóval csak mutass érdeklődést, tegyél fel kérdéseket; bátorítsd, ha valamivel küszködött, és új stratégiákat próbált ki, vagy ragaszkodott a stratégiához... Ő, ezt tegnap nem tudta megtenni, és ma már igen... látod, mindenféle módon próbálkoztál, és nézd csak, működik...Soha ne dicsérj, ha nincs erőfeszítés...”

⁷ Egy vonatkozó kísérletről és eredményeiről ld: <https://www.mindsetworks.com/science/Changing-Mindsets>